

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՌՆԻՒՄ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ՄԵՏԱՍԱՆԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՌՆԻՒՄ ՈՒՐՐԱԹ 30 ՄԱՐՏԻ 1851

ԹԻՒ 386

ԶՄԻՌՆԻՒՄ, 30 Մարտի

Օտարմանքի և միանգամայն ցուպի է ապա բէն, որ տասնեկիներորդ դարուս մէջ անդամ կրգանուին, թէպէտե բարեբաղդութիւն խիստ սակաւաթիւ են, այնպիսի անձինք և այնպիսի լրագիր, որոնք կարծեւով թէ աղբին ընդհանրութեան օգուտը միայն իրենք կը ճանաչեն, և կը բերանակեն գերագոյն և անսխալ դատարարի տեղ գնեցող, աւանց ուրիշ կերպ դատարարանու կան բնութեան կամ օրինակ որ վիճարանու թէ՛ չարաչար կը դատարարեն ուրիշ լրագիրները, ի՞նչ է արդեօք ասոնց յանցանքը, ո՞՞ մի հարցընէր, խիստ մեծ է և բրեւական, Վանդի յիշեալ անձանց և յիշեալ լրագրոյն բաղաբաղանութիւն չին հետեւի, և անոնց դատարարներէն տարբեր գաղափար և կարծիք ունին բաղաբաղանութեան և ազգային յառաջողութեան վրայոք: Սա կայն, ինչպէս ուրիշ անգամ ալ ըսած ենք, պէտք է որ հասարակութիւնը՝ բաղաբաղան և աղբային գանազան խնդրոյ վրայոք եղած վիճերուն երկու հակառակորդ կողմը լսէ, պէտք է որ երկու կողման յառաջ բերած իրաւունքը խմանայ, քննէ, քրպէպի կարող ըլլայ անառապէս և ուղիղ գատարան ընել: Վանդի յայտնի է որ հանդարտութեամբ և օրինակ որ կերպիւ եղած վիճարանութիւնները մարգոյս միայն կը բերեն և ճշմարտութիւնը երեւան կը հանեն: Թէպէտե ճշմարտութիւնը լսելու երբեք մն զնտան է անանց, սակայն ասոր համար միթէ հնար է խափանել զճշմարտութիւնը, և անորդի եղբարք միարանութիւն և սէր կրնեն մէջենին, քրիստոնէական ընկերութիւն և եղբարութիւն կը հաստատեն, և գժբաղդութեամբ հզոր և անուղբելի հարստ կորդաց կը հանդիպին, և ի՞նչ է իցէ լրագիր որ յանդիմանաւ կամ իշխանութիւն այսպիսի սոգաւորութեան ընկերութիւն վրայ աշտոյանելու և բաժնակերտութեան յանցանք է և գատարարութեալ, և ամէն կայրենասէր սիրտ պէտք է որ յա՛ի անոր վրայ և գարշելով ապի գայն: Սպասանք միայն բաւական չէ այն անարկիչ և ամբարշտ լրագրոյն որ կը պաշտպանէ այսպիսի ընկերութիւն մը, որ տարարազգութիւն անհաճոյ երեւեցաւ յիշեալ լրագրոյն, այլ ունի նաև մեծամեծ յանցանքներ: Բանդի ընկերութեամբ կամ շահարկողութեամբ կամ իրեն քրամական նպատակ մարտնչողներուն համոյ ըլլալու համար յանցն կառնու իր պարտքը մտնալ, մէկուն մէկուն կարողութեամբ ու քրամնու:

Թեմք իրողն: Մէկ խօսքով մեծամեծ և հազարն չորհրներ կը պատրաստէ իւր աղբին, և ի՞նչ է իցէ լրագիր այս ամէն գէշութեանը կընէ, երբ որ յիշեալ լրագրոյն պէս չորհրէր և անոր գաղափարէն տարբեր գաղափար մը ունի:

Վրասեմ, սիրելի ընթերցող, պիտի զարմանաս այսպիսի տրամաբանութեան մը վրայ, որ անկրաւ և խիստ կերեխի բնույ և միանգամայն հակառակ քրիստոնէութեան ոգւոյն, բայց գժբաղդութիւն ըստ մեծի մասին այս է բաժնիդ ազգասէր անձանց և հայրենասէր լրագրաց:

Հարկ չէ մեզ մանրամասն քննութեանց մէջ մանեցող, ապացուցանել թէ որն է այն լրագիրը որ ընկերութեամբ կամ շահարկողութեամբ կամ իրեն քրամական նպատակով իր պարտքը մտնալ և մէկուն մէկուն քրամնու իրամք իրողն: (Վրասեմ լրագիր որ կարողութեամբ ըսեմք, վանդի յայտնի բաւմը անարժան կը համարուի մեզ առանկ պարագայի մը մէջ գործածելու): Այս բնութիւնը համազգաց ինկերութեանը և ընդհանուր ազգին լուսաւորեալ մասին կը ձգեմք, որ արդարութեամբ և անառապէս թեմք գատարան ընէ: Իսկ մեր կողմնէն չեմք ուզեր հակառակ ոգւոյն հակառակութիւն պատասխանել, այլ քրիստոնէական հիգութեան և սիրոյ դաս մը տալով անոնց, որոցմէ մեզ կը վայելէր նոյն դասը առնուլ, ատեւութեան գէ՛մ՝ եղբարսիրութիւնը յառաջ կը զննեմք, բարիութեան և կրից՝ դէ՛մ հեղուցի, և իրեն ճշմարտ քրիստոնէայ կրող բեմք մեր թշնամիները, ո՞վ որ կուզէ ըլլայ, և բարի կու դեմք մեր ատեւեացը:

Այս օրինակ եղաւ միշտ Արարչոյ Արարչեան սկզբունքը, և այս ազգափրկական և քրիստոնէական վայել սկզբունքը պիտի հետեւի մինչև յիսխաճան:

Երկրորդի կառավարութիւն արտաքին գործոց և առևտրոյ նախորդ պաշտօնեայ վսեմափայլ Արթիւն Պէյին անուանէ ընտանիքը՝ ուղեկցութեամբ իւր աներձագին մեծայարգոյ բժիշկ Պէտան Պէյին, որուն ընկերակից էր նաև իւր արիւնը, անոյս 18ին իրիկունը աւստրիական Աշտի շոգենաւով հասան իզմիր, և չորս օր մտքանոցը մնալէն ետև, անցեալ ուրբաթ օր աւստրիական շոգենաւով շարունակեցին իրենց ճանապարհորդութիւնը կատարանալու Երթալու:

Վսեմափայլ Արթիւն Պէյին երկու ծաղկահասակ որդիք՝ Յակոբ և Յովսէփ ալ աւստրիական շոգենաւով պայագրաները անանելով մեծապէս ուրա:

խօսանք, որոնք իրենց մեծապատիւ հօրը ազգափրկական խնամքը և իրենց վարժապետին՝ Թեմք ճիւղանեան յարգոյ պատճառով Պողոսին բարենախանձ ջանիւքը յաջողութեամբ կը յառաջանան հայերէնին մէջ, և այժմէն մեծ փոյթ և սէր կը ցուցնեն նախ մայրենի լեզունին բաւականապէս սորվելու, և յետոյ օտար լեզուաց ձեռք զարնել:

Իրենց մեկնելէն առաջ Թեմք ճիւղանեան յարգոյ պարուն Պողոսը՝ որ Վենետիկ Ռաֆայէլեան դպրոցին վաղեմի աշակերտներէն է, և իւր ազնուական աշակերտները փութացան այցելութե գալու սուրբ Մեսրոպեան դպրոցին:

Հայկազուն երեւելի անձինք, երբ որ իրենց բաղանակ հաստատութիւն մը այս Թեմքը և հասարակաց օգտակար գործերովը՝ անբութեան բարեխնամ ու շաքրութիւնը իրենց վրայ կը գար ձնեն, և անոր յատուկ վարձատրութեանը և շնորհացը արժանի կը ըլլան, ի հարկէ մեծ պատիւ կընեն Վրացին ընդհանրութեանը, և հետևաբար ճշմարտ ազգասէր կուտեւր արժանաւոր են:

Այս օրինակ ազգասէր երեւելի անձինքներէն մէկն է Ղազարեանց մեծապատիւ մահաւոր Յարութիւն աղան, որ 18-20 տարի ի վեր օտանեան և Ռուսիոյ տերութեանց վերաբերեալ գործոց մէջ հաւատարիմ ծառայութիւններ ընելով ի Վարին, և այս բաղաբաղան Ռուսիոյ վաճառականաց գլխաւորը ըլլալով, օգտատիրաւ առաւտագութիւնը հաճեցաւ պատուել զյիշեալ երեւելի և բարեհամբաւ անձը ազամանդեայ մեծազին Նիգալի Իֆիկիսը յազարկելով անոր:

Արարչեան Արարչոյ այս բերկրաւթ լուրը հազարեկով բարեւեր հասարակութեանը, կը փութայ իւր յատուկ խնդակցութեանը ալ հրապարակաւ յայտնել յիշեալ մեծապատիւ ազգասէր տեառն, բանդի լրագրոյն հիմնադրութեանն ի վեր յօժարամիտ և վեհանձնաբար յանձնառու ըլլալով անոր գործակալութեանը ի Վարին, մեծ բարեբարութիւններ ըրած է և միշտ կը շարունակէ ընելու: Արարչոյ յառաջալուսութեանը համար ուստի մեր մտերիմ երախտագիտութեանը վրայ մեծ իրաւունքներ ստացած է:

Կարենթաց Թերթոնիս Մանիայի Արարչոյ Վրացի Պէյին չորրորդ տարւոյն բաժնորդաց մէկ մասը հրատարակեցինք: Այս աշխարհայ Թերթոն մէջ մնացեալ մասին յուցալը կը հրատարակեմք:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Հայկական կին քրամ արձանի Արարչի Արարչի Արարչոյ Ա. Արարչոյն:

Կայսերական հնարար-քրամագրական ընկերութիւնն Ռուսիոյ ի թիւս այլեւայլ պանծալի հնութեանց նախնեաց՝ հրատարակեաց յանցեալ ամի (1850) և զայն զայս հայկական քրամ, որ յետ 1900ամեայ անյարտութեանն կամ կորստեան, միւստեմբամ տեսանէ զայս ի հիւսիսային ծագս Արարչոյ յարստութիւն և ի փառս լրութեան արդի մերոյ, և մեր զխարեք հանգամանա կազմածոյ և տպի այնպիսի ծաղկաբար արարեալ պատմութեանը հանդերձ Արարչոյն զայս, ոչինչ գանդ աղեղոյք կարգել ատեն ըստ մասին ինչ

Թարգմանաբար ի գիտութիւն, որոյ ցանկալի են և նու իրական նշարեալ մնացորդ նախնի մեծափառութեան Հայաստանի:

Առաջի կամ երկրորդ քրամ այս գրամայ երեւելի ցուցանէ կիսարձան արքայի արքայից Արտաւազդայ յառաջ տիս ի միջի բոլորչն շքանակի, որ զգարծուած դիմացն ունի յաջակողմն և Թագն արքայական հինգեղբերեայ, զորոյ զմանն փոքրիմն տարբերութեամբ կրնն ցարգ գղերք սրբոյ Հայրապետական Աթոռոյ ամենայն Հայոց Աջ միանձնի, երևի ընդհուրդեալ ակամբ կամ մարդարտօք և սակեթել ասղնեգործեալ, ծոպք արտախարակոյն ծածանին զուսով քն՝ և զանձամբն ծիրանիք կամ օժոց Թագաւորական, յորոյ ի ներքուստ շոջողայ զուսով կամ զպարսնացան շարք մարգարտահիւս:

Հանդարտարձին կամ ի միւստեմ երեւին է նոյնպէս ի շքանակի յունական տառիք եռաւոր մակագրութեանն BASILEON BASILEON APRTAYAZDOY, այսինքն (քրամ) Թագաւորի Թագաւորաց Արտաւազդայ կամ արքայի արքայից

Արտաւազդայ: Ի միջակիտին արքայն արքայից նովին Թագիւ և օժոցաւ զգետաւորեալ վարեղքառածի կառս ալոյ ձեռաւնն կալեալ զպախաւարցուն և անհեղան զյաղթանակ կամ պոսակ մըր, ցանակի: Ի վեր բան զգլուստ կառածիք երկիւս բացն է Թագական տառս Շ, ցուցակ եօթներորդ ամի գահակալութե նորա, և հանդէպ ճակատու նոցա փակալի յարմարեալ յերից տառիցս ՅԵՐ, Ձե կաղնձոյ խաւրին տարբերի ի հայրականն նոյն ուրբ ասղնեգործութեամբն և ուղղորդութեամբն, իսկ քանդակ կամ փորագրութիւն կիսարձանին, խաւրին, կառացն, տառից և այլոց՝ առուել արուեստակերտ և ճարտար բան որք երևին ի դրամն ժամանակակցին նորա և աղբակցին արքային Պարթեաց (Պարսից) Արտալ կամ Օրոզայ: Թուանիշ տառս Շ, եթէ յուցակ իցէ որքանութե ամացն գահակալութեան համեմատի 54 ամին նախ քան զձնունդն Վրիստոսի, իսկ փակագիրս ՅԵՐ, ըստ կարծեաց պարսն Վարդո զոմայ նշանակէ զգաւառն Վսեմքներէն կամ փողերանոցն, ուր հատանէին գրամք Թագաւոր

Պարոնայք

Յօհաննէս Աւետիսեան 1
 Միսէօն Արտուածատրեան 1
 Տիրացու Սանտէլ Պօղոսեան 1
 Մեղան Օլարարեան 1
 Գասպար մահտեսի Սանկիկեան 1
 Ստեփան Սպարթալեան 1
 Յակոբ Պետրոս Պրոնեան 1
 Լեւոնիկ Երկազուեան 1
 Մարգար Գալիթ Սուրբակեան 1
 Սոփէս Աստուածատրեան 1
 Կարապետ Յօհաննէս Կոնալեան 1
 Սահրի Վարդան Սիրայէլեան 1
 Գերձակ Վաղեր Սանուկեան 1
 Գալուստ Օլարարեան 1
 Համբարձում մահտեսի Յակոբեան 1
 Գալիթ Խաչերեան 1
 Մահտեսի Արազամ Քըլըճեան 1
 Աթանոս գերձակ Սանուկեան 1
 Կիւրեղ Կարապետեան 1
 Աւետիս մահտեսի Թադէսեան 1
 Համբարձում Արզուեան 1
 Կոչնակար Խաչատուր Յակոբեան 1
 Արզազնի Կարապետ Ազարեան 1
 Յօհաննէս Կարապետ Պէկեան 1
 Մահտեսի Սոփէս Ս. Աղարեան 1
 Կուպալ Յովակիմեան Գեորգ 1
 Սահրի Յարութիւն Կարապետեան 1
 Աղայր նորին Կարապետ 1
 Գերձակ Յօհաննէս Ստեփան Անդրէասեան 1
 Եձի Գալիթ Յօհաննէսեան 1
 Պաղտատար Կարապետ Կոճահանեան 1
 Կոչնակար մահտեսի Յակոբ Տօնապետեան 1
 Գերձակ Ստեփան Սարգսրեան 1
 Պօղոս Սարգիս Տէտաէրէճիեան 1
 Գերձակ Աւետիս Սարգսրեան 1
 Գերձակ Կարապետ Արզարեան 1
 Մահտեսի Աստուածատրեան 1
 Կարապետ Երկանեան 1
 Աղայր Պահտեսի Թոմասեան 1
 Պաւլոս Վ. Պարագարեան 2
 Լեւոնիկ Արտուածատրեան 85

բաժին 126

Մէկ մէկ բաժինը՝ 23 դէժէն կընէ զէ՛չ 3150 .

Իօտէմիչէն մարտի 13 ամսաթուով հետեւեալ ցաւալի ըւրբը կուտան մէք, որոնք յայտնի նշան են թէ Զանապարհները ամենին ապահովութի չկայ և երթեկերը թիւնը Լնաստուրի մէջ խիստ վտանգաւոր է .

«Պէտտէմիչէն բուսած գիւղաբնակներն մօտ, որ Իօտէմիչէն 3 ժամ հեռու է, երկրապարտին մէջը աւազակի մը կըհանդիպի, որ բոլորովին կըկողորուտէ զնա, Երկրապարտը իսկոյն իւր ընկերացը ըւր աւազակ աւազակին ետեւէն կըբռնան որ բռնեն . բայց աւազակը տեսնելով զանոնք որ կըմօտիկ ծան, յանկարծ երեսը կըզարձընէ ու մէկէնմէկ հրացանը անոնց վրայ պարպելով երկրապարտներէն մէկը կըմուսնցնէ .

բացի Հայոց, և զի ըստ յառաջ բերելոյ Սորա բանի՝ մի ՚ի նահանգացի տա Վիլիստուս կըլըր առ նախնեօք Քեքեռ (Բսերքսեան) և էր ՚ի սահ մանի փորուն Հայոց, զայս նուաճեալ էր հայրն Արտափազայ Տիգրան ք. ուստի հաստնական գատիմ թէ՛ և Արտափազ որդի և յաջորդ նորա տիրէր տակաւին Բսերքսեանի և թէ՛ առաջապայ գրամնոյ տիպ զնոյն յայտ առնէ, զի և թուական գրամահաստութեն ժամանակակից երկի ընտանի երկապատակութեանց և մարտից ընդմէջ Արտապ և Սիւրբատայ ք, թագաւորացն Պարթևաց և սակաւ մի կանուխ բան զարշաւանս Բենտիդիտիս Կարծեացս այսմիկ նպաստեն և բանք պատկառելի ծերունւոյն Սոփիսի Խորենացոյ որ գրէ՝ «Սո «(Արտափազ) բարեբալ յիւրոց զօրացն վանս «առաւել պղբգութեանն և սաստիկ որկրամո լու թեանն՝ մանաւանդ զի և զՍիւրբատայ Ան «տոնի հանեալ էր ՚ի նմանէ, զայրացեալ հրամանս «այրը զոր յարեցանել զԵրուսաղիմ Արտապատս «կան նահանգին և զնահիչս ընդին Կովկասու «Հանգերձ Ալլանիք և Վրօք, խաղայ իջանէ ՚ի

«Պաճի օղու հաճի Սիւլէյման տղան, որ Աբ սարի վաճառական էր, սովորաբար ամէն շա բաթ 5-6 հազար զէ՛չով Իօտէմիչէ կուգար զա նազան ապրանք առնելու : Իայց մարտի 3ին զբա լուն համար, կոստանտնուպ մէջ մնացին իւր բու ըկամները . վստմոյ մարդիկ յուղարկեցաւ որ Զանապարհները մնաուեն զինքը : Ե՛յս դժբաղ անձին ձին՝ քաղաքէս երկու ժամ հեռու ամա ըստնոյն մը մէջ կապած գտան . և կենդանիին վրայ արեւնով շաղակեալ էր . ուստի տարակոյս չկայ որ աւազակաց անգ թու թեանք զո՛հ եղած է յիշեալ վաճառականը :

«Մարտի 6ին աւազակները 5-6 փարախներու (աղբ) մէջ յարձակեր են և հովիւները աղէկ մը ծեծեղէն ետքը՝ վրանին ինչոր գտնուեր է ա ուեր են . նմանապէս բանի մը տկար աուեր են .

«Կիւ վէնտիկ ըստ ամ գիւղը՝ որ Իօտէմիչէն 10 րոպէ է, մարտի 7ին գիշերը երկու աւա զակ աուն մը կըմանեն : Աւազակին մէկը՝ տանը մէջ եղած ջրին և աւանակը կառնու Զանապարհ կեղէ . իսկ միւսը երբոր կահարատիքը վերցը ներու կաշխատէր, տանտէրը կըթըննայ . և ի րարու վրայ հրացան կըպարպեն . բայց բարե րարդութեամբ կրակ չառնէր : Վերջապէս տան տէրը մէկ երկու հագեալ աւազակաց ետեւէն եր թաքով, գոցած բաները ետ կառնու :

«Մարտի 10ին իրիկունը վերոյիշեալ գիւղին ընակաց մէջ կնոջ մը պատճառաւ մեծ կոխ պատահելով, երկու հակառակորդ կողմէն մէյմէկ հոգի մահուցափ վիրաւորուեր է : Այս օրինակ շարագործութիւններ անպակաս կըպատահին :

«Հաճի Սոլա սնուն մէկը, որ Սանիսայի վաճառական է, մարտի 9ին՝ Իօտէմիչէն 4 ժամ հեռու տեղ մը գողերու հանդիպէր է . որոնք զինքը կողպատելն ետեւ, սաստիկ ծեծեր են, որ յայտնէ իրենց, և թէ պահած ուրիշ գրամ ունի .

«Իօտէմիչէն 2 ժամ հեռու Արտափազ անուն գիւղ մը կայ, ուր 300 Տաճկաց տուն և 100 Յունաց տուն կայ : Յայնքը այս տեղ կեկեղեցի մը ունին . որուն գուռը բացիւր են գողերը մար տի 12ին գիշերը . և մէջը կըգտնու արձաթեղնե րը ամենն ալ վերցուցեր են : Սինչե յայտար վե ընդիշեալ շարագործներէն մէկն ալ կառավարու թեան ձեռքը չանցու գժբաղութեամբ» :

Պերզամայէն մարտի 21 ամսաթուով կըգրեն : «Այս տարի Պերզամս, Չանտարը և Այսօման վիճակաց մէջ ցոնուած արմոխքը, ըստ երեւ մանց՝ առատ հունձերով պիտի վարձատրեն երկ րապարտաց աշխատ թիւնը, բայց անցեալ տարի մարտիները (չէքիլիէ) սերմ ձգեցին յիշեալ վի ճակաց ընտները, ուստի խեղճ երկրագործները կըվիսնան ու կըցաւին որ ապրիլ ամսոյն մէջ մարտիները գարով՝ բերքերը պիտի լափեն : Առտի նոյն վիճակաց կոռավարիչները կընան այժմէն հարկաւ որ միջոցները ՚ի գործ զնել, մա ըստայ սերմերը ջնջել կամ ժողով ըստ զանեք, իսկոյն որ կենդանութիւն կըտանան :

«Հաճը անուամի մէկը, որ սովորաբար փա

«Սիլապիս և հարձական առնէ զգորս Հառ «ժայից ոց» : Վիլք ք. գլ. իք. երես 203-204 . կամ գոյցե նշանակէ զնահանգն Սպեր կամ Սո փեր մեճին Հայոց հոգեկետը ՚ի հնումն ճոխ հանքօք տեղը և արձաթոյ : Արտափազ կարու զգահ պետութեան Հայոց ըստ անոնց ՚ի միջոցի 61-34 և ըստ այլոց ՚ի 55- 34 թուականին յառաջ բան զԹուական Վրիս աննից, 6 ամ ընդ ծերունի հօր իւրում Տիգ րանայ ք. իբրև ամուսակից և իբրև երկրորդ արքայի, և 21 առաձինն թագաւորեալ միանգա մայն 27 ամ : Արձանք թագաւորութե Հայոց ոչ յառաջն և ոչ յետոյ ձգեցան այնպէս ընդար ձակագրինս երկէք որպէս առ Տիգրանու Արի րորդաւ . բանդի առժամանակօք նորա գրօշակը տէրութեան մերոյ ծածանէին յեղբրաց անտի ծովուցն Կասպից և Պոնտոսի զեղերս միջերկրա կանին և հարկս հարկանէին այնմ փոքր Վրիս, Կասպադիկիս կամ Վրամիք, Փոլագէ, Ատրիք Սիլապեաք, Սեւեկիս, Կովկաս, Վիլք, Արձանք, Արտապատական և որպէս հասանական թուի՝ մա

լանուտ կըժողովէ գեղերէն, անցեալ շաթու Պերզամայէն ժամ մը հեռու Պիլիք ըսուած տեղը աւազակաց կըհանդիպի, որոնք անտառի մը մէ ջէն հրացաններ պարպելով անոր վրայ շարաչար կըվիրաւորեն զինքը, և իւր ձին կըպանենն : Վրեթէ հրաց ըով մը Հաճըք ձեռքերէն կըխա ըսի և անտառին մէջ կըպահու ըսի, Վոլիքը չընտարով գտնել զնա, կըթողուեն կերթան : Իսկ վիրաւորեալ խեղճ մարդը բանի մը ժամէն ետե երկրապարտաց կառքի մը մէջ կըմանէ և Պերզամս կուգայ, ուր այժմ բախի մը անոր վերքը կընայի՝ բայց յայտնի չէ թէ պիտի աւաջանայ թէ ոչ :

«Պերզամայէն միջոց Վրեթք 3 ժամու ճտնա պարէ է : Այս վերջի գիւղաբնակներն մարտի 16 րն ուրբաթ իրիկունս գէմ 15 հոգիի չափ խեղճ վաճառականներ զաղբը լամնուէն ետե Պերզամս կըգառնուցին : Իայց այս քաղաքին ժամ մը մնա ցած՝ Վոյրն քաղաքի ըսուած տեղը զինոցին 2 գող շէյլէք կեղնէ . որոնք գիշեալ վաճառա կանները կողպատելով Սանիսայի վիճակը կանց նին : Այս գժբաղք անձանց ընդ ամենը 4000 զէ՛չ պատարատ գրամ կայ եղեր :

«Պերզամայի մէջ 120 տարեկան մարդ մը կայ և չիշէր որ երբէք այսպիսի զիպուած մը պատահած ըլլայ Պերզամայի և Վրեթքի մէջ տեղը :

«Մարտի 13ին թագաւորական սուրհանդակը (փոստ) Այսօմէն 2-3 ժամ հեռու Վրամիքի Լանի ըսուած աւազակապետին կըհանդիպի, ու ըստ զու իր 20-25 հոգի կայ եղեր : Վոլիքը յանկարծ հրացաններ կըպարսին սուրհանդակին և իւր մարդոցը վրայ, որոցմ երեք հոգին կը մեռնի, և միայն սուրհանդակը սղ կըմնայ, ու ըստ ըով 30-35 հոգի որ զէ՛չ չափ գրամ աւանդ (աման թ) կար կըտաի . զոր գողերը աուեր են :

«Այսօմէն կըգրեն թէ, մարտի 18ին գիշերը յիշեալ քաղաքին Հարց կեկեղեցին գողեր մտն ր են, և տաճարին մէջ գտնուած բոլոր արձաթե ղէնները և ծանր գեկատները վերցուցեր են, որոց ամենուն արժէքը 15 հազար զէ՛չ չափ է :

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ . 24 Մարտի .

(Գոստոսփառ աւատագութ Սուլթանը) ընկե լու թեամբ իւր երեք մի հափայր որդ, որդ, բարձ րապատիւ Վճմտ Սեթի փաշային և բանի մը պալատական երկի յաշտունատարաց, ամույս 14ին չորեքշաբթի իրիկունը հաճեցաւ մայրաքա ղաքիս թատրոնը գայ, ուր ներկայ գտնուեցաւ բանի մը երաժշտական խաղարկութեանց : Արի՛ն Վեհափառութեան յատուկ հրամանաւ՝ հասու րակութիւնը, որ խուսն բազմութեամբ գու մարուած էր թատրոնին դրան առջև, թողաւու թիւն ընկալու ներս մտնելու, և գրեթէ կէս ժամու մէջ տեսարանը և անոր փոքրիկ սենեակ ներք ըցու եցան երկի և կնիկ մարդ ինկորով, ու ըստ ամենուն սղ բո ստակ ըստէս գեկոյ ՚ի օգտ սափառ առատագութ Վայրը գարձած էին, բան թէ ՚ի տեսարանն խաղարկու այ : Երբ հա տարակա թեան սերը արտաքը կարգի ուրախու

աւեր ինչ Պաղեստինոյ և Փիւնիկիոյ ոլլով ք հանդերձ, և թէ սիւտ այսպիսի ազգային սիրով փառաւ որս թիւն յետ յիմաստեալ ժամանակաց նոսմացու յընտանի գժտութեանց և յահեղե յորագայթու որ արձաթեանց ընտանիցոց, բայց և այնպէս՝ թագաւորութեան Հայոց ՚ի ժամանու կին յայնմիկ էր մի յառաջնակարգ պետութեց Վրիոյ և Վշտարհի, և Արտափազայ հարկ ՚ի վե ըստ կայր ունիլ փոփոխակի զիբարտանս քաղաքս կանութեան Վարթեաց կամ Հոռմայիցոց, յա ըստ ՚ի միջի գտանէր՝ սու անվտանգ պահեղոյ զգրդ ուեալ գահ իւր, իսկ վերնադիրս «արքայ արքայից»՝ զոր կարգամբ յայտ գրամի՝ ցուցանէ ակնբեկ փոխալանս պատմագրացն, որք պիղեան թէ՛ թագաւորը Հայոց զրկեցան յայնմ տիտղոսէ ՚ի մահուն հաւու կամ հօր Արտափազայ : Խորենացին՝ (գիրք ք. գլ. իք) զորոյ զբանն կրկնէն և երեքինն առանց նորանոր խուզարկու թեանց պատմիչք մեր՝ գրէ զՍարկոսէ Անտոնի նստէ յայտնի պատերազմաւ արշաւեալ ՚ի Հայս և յետ սաստիկ կոտորածի զօրացն մերոց, ձեռ

հերեցին իջանու թիւնը երկնցնելու առաջարկութիւնը պաշտպանելու համար : Ի վերայ այս ամենայնի խիստ դժուարին խնդիր մըն է այս : և հետևաբար անոր գործադրութիւնը տարակուսելի է յայժ արժանան պարագայից մէջ :

Կառավարութիւնը մասնաւորապէս զբաղուած է Վերամանկի գործոց վերայ : այս օրերս բանի մը անգամ պաշտօնեաները գումարուեցան չվիւստան պարտքը : Եւ Վարդէանին նախագահութեամբ : Եւ յոյժով մէջ Տրեղոսյէն, Վէնայէն և Պէրլինէն եկած ծանր լուր վրայ խորհուրդ եղաւ : և ժողովը որոշեց, կրեն, որպէս Վաստիկ կառավարութիւնը իմաց տրուի, թէ Վարդիան իրուսիոյ իրուսները պիտի պաշտպանէ եթէ Վերամանկի այս երկու մեծ տերութեանց մէջ կուր մը պատահելու ըլլայ :

Փարսիոյ գերապետը Վրբեպիսոպոսը տեսնելով գէշ հետևութիւնները որ եկեղեցականաց քաղաքականութեան մէջ խառնուելէն կրճատի ամէն օր և իրենց բարոյական և կրօնական ազդեցութիւնը կրկնուցեն, պատուէրագիր մը հրատարակած էր անցնալերը՝ որով կարգիւր Վարդիան հոգեւորականները որ աշխարհական իշխանութեան վերաբերեալ գործոց միջամտելու ջրլան անեն : Եւ պատուէրը խիստ բարի ազդեցութիւն մը ըրաւ աշխարհական խաղաղասէր և բարեպաշտ անձանց վրայ : Սակայն կերելի թէ եկեղեցականներէն շատ տհաճութիւն ցուցուցին այս բանին : քանզի ահաւասիկ Շարքի եպիսոպոսը ինքիւր ըստած եկեղեցականաց օրագրին մէջ հոլուական գիր մը կրճատարակէ, որով Փարսիոյ արքեպիսկոպոսին գրածները կրճատէ բոլորովին :

ՓԱՐՏԻՆ, 18-30 Մարտի : Վրբեպիսոպոսի օրագրի յօդուած մը հրատարակեց Վահագնեցիին իջանու թիւնը երկնցնելու վրայ, որ մեծ ազդեցութիւն ըրաւ անոր վրայ : և մայրաքաղաքի օրագրաց մեծ նիւթ մը եղաւ այս բանը : Կոստանդնուպոլսոյ նոր գերապետ մօսիւ տը Լալայէթը այս օրերս պիտի մեկնի իւր պաշտօնին երթալու Հռոմէն անցնելով :

ԳԵՐՄԱՆԻԱ • Տրեղոսյի մէջ եղած խորհուրդները մինչև ցայսօր չըրցան որոշում մը տալ Վերամանկան խնդրոյն : որուն լուծումը թէպէտ Ի սկզբան գիւրջն կերեկէր, և ստուգել այնպէս էր եթէ իրուսիոյ և Վաստիկ կառավարութեանց մէջ եղած համաձայնութիւնը օրըստօրէ նոր նոր դժուարութիւններով կը շարունակուի, և շատ վիճարանութիւններէ և խորհուրդներէ ետև, կրտննեմք այսօր որ Վերամանկան խնդիրը քայլ մըն ալ յաւաստեցած չէ : Վանդի այս խնդրոյն գլխաւոր գիտնական երկու բանի վրայ կայացաւ, որ են Վաստիկ տերութեան իւր բոլոր երկիրներով Վերամանկան դաշնակցութեան մէջ մտնելը, և այս դաշնակցութեան նախագահութեան կերպը որոշելը : Եւրօպայի այս երկու մեծ դժուարութիւնները տակաւին անորոշ կը մնան : Վերամանկի պարտի տէրութիւնները, և մասնաւորապէս Վրբեպիսոպոսը և Վարդիան դէմ կը դնեն և չեն ուզեր, որ Վաստիկ իջանութեան տակ եղած երկիրները՝ որպիսի են Իտալիան, Սլոնիան և Հունգարիան Վերամանկան դաշնակցութեան մէջ մտնեն, ըստ օրում 1815ին եղած Վէնայի պայմանագրութեամբ գէտնեն : և այս պայմանագրութիւնը, ինչպէս յայտնի է, Եւրոպայի գլխաւոր տերութեանց խորհուրդով շնորհած է : Իսկ նախագահութեան կերպը որոշելուն վրայ որ ըրիչ դժուարութիւն մը կրտննուի, բանզի Վաստիկ կը պահանջէ որ ինքը միայն նախագահ ըլլայ Վերամանկան դաշնակցութեանը : Իսկ Վրբեպիսոպոսն այս բանին ամենակին հաւանութիւն չտալով, կուզէ որ ինքն ալ մասնակցի ըլլայ այս նախագահութեանը :

ՌԱՆԱՊԱՆ ԽՈՒՄ

Ինտոնէն հասած վերջի լուրերը կրճատեցան թէ, ազգային երեսփոխանաց նիստին մէջ որ Ի 13-25 մարտի, պատական խնդրոյն դէմ եղած առաջարկութեան երկրորդ ընթերցումը ժողովոյն մեծապէս մասին հաճութեամբ ընդունուեցր է :

այսինքն 458 քուէով՝ ընդդէմ միայն 95 քուէից : Վաստիկ օգոստոսիաւ կայսրը՝ ընկերութեամբ բանի մը երեւելի պաշտօնատարաց մարտի 10-22ին հասաւ Ի Թրեստ, ուր 5 օր մնալէն ետև Վրբեպիսոպոսը : Կայսրը այս նաւահանգստին մայրուից ազատութիւնը նորէն շնորհեց :

Վրբեպիսոպոսի գործակալ մեծաշաք Վրբեպիսոպոս էֆէնտին, որուն Վարկիւղ օլտարն երթալու ծանուցիւր նախընթաց թերթովնիս, ամսոյս 19ին վերադարձաւ Ի քաղաքս, ուր կը շարունակէ Ի գործ գնել իւր պաշտօնը :

Վրբեպիսոպոսի ճարտարապետ վանմիայը կարապետ ամիրային երէց որին յարգամեծար Վրտոն աղան, ամսոյս 26ին առաւօտուն գաղղիական շքեհաւով հասաւ Ի Ղրբի : ուր բանի մը ժամ մնալէն ետև նոյն շքեհաւով շարունակեց իւր ծանապարհորդութիւնը դէպ Ի Սարսիկա : ուսկից Փարսիոյ պիտի երթայ իւր երրօրը ապուաշաք Սարգիս աղային այցելութիւն ընելու, որ ինչպէս յայտնի է, Վրբեպիսոպոսի դուրսը զանազան ուսմանց կը հետևի : Զարգամեծար Վրտոն աղան Լոնտոնի արուեստից ընդհանուր յոյցին ալ ներկայ պիտի գտնուի, և վերադառնալուն Վրբիոյ և Իտալիոյ գլխաւոր քաղաքները պիտի ստորտի :

Յիշեալ արժանայարգ աղան իւր մեկնելէն առաջ հաճեցաւ այցելել թիւնը ընելու մեր սուրբ Ստեփաննի գարնային մանկանց և սրբոց Հռիփսիմեանց դպրոցին օրհորդաց :

Վաստիկի կըզգին թէ յիշեալ քաղաքին Հայոց եկեղեցին մարտի 25ին գողեր մտեր են, և անոր մէջ գտնուած բոլոր արծաթեղէնները և սրբազան անօթները և եկեղեցական զգեստները ամէն ալ վերցուցեր են : Կը հաստատուն թէ 7-8 օրոյս արծաթեղէն կը գտնուէր : այս վնասը խիստ մեծ է : Վաստիկի փոքրամիտ ժողովրդեան ազբաւութեանը հետ քաղաքատեղով :

Սեր ապոյ առջև ունիմք ամսական երկու նոր օրագիրներ՝ մէկը Վանապի և միւրը Վորապաան Սորբ Սահակեան անուամբ : որ 1851 յունվարէն սկսեալ կը շարատարակուին Ի Կոստանդնուպոլսի : Եւ յոյժով գիբբով պատուական տետր մըն է, որ ազգային, բանասիրական և քաղաքական նիւթոց վրայ կը խօսի : Եւրօպայից կամ աշխատասիրողն է յարգել պարուն Ս. Յ. Հիտտրեան՝ երեսփոխարգ խնամ, ազգասէր և տաղանդաւոր : որ կը խոստանայ ազգային մասին մէջ յատկապէս ազգին յառաջդիրմութեանը միտ գնել իւր բոլոր ջանիւրը, բանասիրական մասին մէջ կը թել և զուարճացնել միանգամայն, և քաղաքական մասին մէջ ժամանակակից գործոց ճշգրիտ պատմութիւնը տալ : Եւ պայմանները բաւականապէս գործ դրուած՝ կրտննեմք՝ արդէն հրատարակուած Չ ամսական տետրուից մէջ, և երկրպարտութիւն շունիմք թէ այսպիսի ազգօգուտ պայմաններով Վանապի յարգութեամբ պիտի յաւաքուիմք և ազգին ընդհանրութեամբ քաջալերութեամբ և նպատուարութեամբ վրայ իրաւունք պիտի ստանայ :

Եւս ամսական տետրակը Ի Երա պարուն Հ. Վայրին տպարանը կը տպուի : Կարագրութեան տարեկան գինը 60 զէշէ, և ըստ խնդրոյ պատուելի աշխատասիրողին՝ Վրբեպիսոպոսը հրատարակեց յանձն կուսուտ հարկաւոր դիւրութիւնները մուտուցանել յիշեալ ամսական տետրակին ստորագրուիլ ուղարկել Ղրբի մէջ :

Երկրորդ օրագիրը՝ այսինքն Սորբ Սահակեան Վորապաան կը ծառէ բարոյական, բանասիրական, տնտեսական և ուսումնական նիւթոց վրայ, և աշխատասիրողներն են Սոմաթիոյ սուրբ Սահակեան բարի հասրու փորձարանին յառաջդիրմալ շահիրտները : Կուրի և ըստ ամենայն մասին օգտակար աշխատութիւն, որուն յարգութիւն և յարատուութիւն կը շարունակուիմք Ի պարծանս սուրբ Սահակեան Վրբեպիսոպոսի և յօգուտ և Ի պայծառութիւն ազգին :

Եւս ամսական տետրակը մեծ ութամսալ թերթ մըն է, որ յարգել պարուն Յ. Միւհեմետիսեանին տպարանը կը շարատարակուի : տպարանին անունը գնեղէն ետև, աւելորդ կը համարուիմք ըսել թէ շատ մեծուր տպագրուած է : Տարեկան ստորագրութեան արժէքը 20 զէշէ : խիստ աման գինուստի երկրպարտութիւն շունիմք թէ պիտի քաջալերէ

ամէն կարգի բարեօրէն անձինքը ստորագրուիլ այս՝ իւր սեռին մէջ պատուական տետրակին :

Չինաստանի Ռեւան-Պու քաղաքը այն պիտի ստակայի հրդեհ մը պատահելէ, որուն նմանը ոչ միայն Ի Չինաստան, այլև բոլոր երկրաբանոյս վրայ պատահած չէ մինչև ցայսօր : Հարկ է գիտնալ որ Վիանի գետոյն եղիբը երկու փարսախ երկայնութեամբ տարածութեան մը վրայ մեծ ու պարտի բաղմութիւն նաւեր իրաւում մտ խարսխած են միշտ : որոց մէջ ոչ միայն նաւապետը և նաւաստիները կը գտնուին, այլև բոլորեալ ընտանիքներ : որոնք յիշեալ նաւուց մէջ կը շարունակուին և կապրին : Եւ յիշեալ ամսին դեկտեմբերի 20ին գիշերը, որ արտաքայ կարգի ստորիկ հով կը փչէր և գետը ալեկոծեալ էր, դժբաղդութեամբ կրակ կիսիայ այս նաւուց մէջ կուր մէջ և անոնց վրայի կարգաւի թէն (գաթրան) և ուրիշ գիւրապետ նիւթերէն բոլորեալ խիտ կը տարածուի բոլոր նաւուց մէջ հասգին կերպիւմ : Կը հաստատուն թէ 30 հարար նաւէն աւելի հրոյ ճարակ եղեր է երեք ժամու մէջ, և մէջը գտնուող անձանց մեծագոյն մասը սյրեր են, և մնացեալները գետոյն կատարել ալեացը մէջ թաղուելով խղրուեր են : Իսկա չափաւորութեամբ եղած հաշուից համեմատ եօթմաստուն հարար հոգիէն աւելի զոհ կը զեր է այս դժբաղդ և ստակալ հարուածոյն :

ՌԻՍՏՐԱՆԻԱ ԽՈՒՄ

Չիւստիա, 30 Մարտի :

Փարսիոյ փոյսը Վրբեպիսոպոսին հասած լուրերը խիստ յաջող ըլլալուն համար, այս տարանը շատ կուրուի և գիտերը ըստ երկմանց պիտի բարձրանան : Եւս յայժ Վրբեպիսոպոս տեսնելով գինը՝ 67-68 զէշէ կը նկատուի : Թրեստի տեսնելով՝ 88-89, և Վանապի ըստածը՝ 71 զէշէ : Հիմակահիւս 20 հարար կենդիւնարի շտի անվաճառ փալտուտ կայ քաղաքի մէջ, բայց պատուական տետրակ խիստ բիշէ : Վրբեպիսոպոսի թեան մէջ է, և թէպէտ նոր վաճառում մը չկայ, սակայն ճախու առնողները 88 զէշէն աւելի դին չեն մատուցաներ : Տորոնը նմանապէս հանգարտութեան մէջ է, հարկ թէ 235-245 զէշէ կը ծախուի կենդիւնարը ըստ տեսակին : Վանապից արժէքը՝ 225-245 զէշէ ըստ տեսակին : Դէհրին մեծ հանգարտութեան մէջ կը գտնուի, և գրամով ծախու առնող չկայ, այլ միայն ուրիշ ապրանսց հետ փոխանակութեամբ : Յորենը չուզուի և 17 1/2-22 1/2 զէշէ բիշէն գժուարալաճառ է :

Ինչպէս գրամախոսութեան :

Table with 2 columns: Item, Price. Includes entries for 111 1/2 - 112, 179 1/2 - 180, 339 - 340.

ՏԱՆԱԻՅԱՆ

Պարսիայի Պիլժամ և Պրեւ, որոնք շար քաղաքներն Ի վեր պատանեաց համար քաղաք մը հաստատուել են Ի Փարսիոյ յանկարէ Վրբեպիսոպոսի մէջ ևս քաղաք մը զարդ մտնելը, զոր իրենց քաղաքը ստացած է Եւրոպայի մէջ, ինչպէս Վրբեպիսոպոսի ծննդոց թէ իրենց զաւակաց իրենութեանը և հանգստութեանը համար յարաբան հոգաբարձութեան և անխնայ ջանք Ի գործ պիտի գրուի :

Եւս քաղաքին խորհուրդութեան հիմը գերապետական կենդիւնութեան է : զոր վերապետութեանը վրայ յաջողութեամբ փոխարեցին բարեկրթութեան հետ : որուն նպատակն է Վրբեպիսոպոսի, Սոմաթիոյ, և Վրապաանի ինքն : Վրբեպիսոպոսի ինքն սեկանիներ շնորհած են, որ ինքն ինքն աշխարհները, թէ գաղղիացի է եղեր թէ օտարան, որուն անխնայ վերաբերաց կերպ սեղան կը նստին :

Փարսիոյ ամենէն պարտական և ամենէն ստորջ իրեն է յիշեալ քաղաքը : և ճիշտը ստանալու պէտեաց գրեթէ Ի Երանը ինքնուրուի : որուն էն, Շունը Լըշէ, Վարսիէ Պիլժամ, և Վրբեպիսոպոսի ինքն 8 :

Հրատարակու և տեր քաղաքս : Վրբեպիսոպոսի : Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐԽԻՎ